

CAESAR WAS HERE

VU-archeologen ontdekken locatie van historische veldslag van Caesar in Nederlands rivierengebied

Archeoloog Nico Roymans van de Vrije Universiteit Amsterdam maakt op een persconferentie vrijdag 11 december in het Allard Pierson Museum te Amsterdam een voor de Nederlandse archeologie unieke ontdekking bekend: de locatie waar de Romeinse veldheer en staatsman Julius Caesar in 55 v.Chr. twee Germaanse stammen vernietigde. Tot op heden was de locatie van deze veldslag, waarover Caesar uitvoerig schreef in Boek IV van zijn *De Bello Gallico*, onbekend. Het is de vroegst bekende veldslag van Nederlandse bodem. De conclusies zijn gebaseerd op een combinatie van historische, archeologische en geochemische gegevens.

Skeletresten, zwaarden en speerpunten

Het is voor het eerst dat de aanwezigheid van Caesar en zijn troepen op Nederlands grondgebied expliciet is aangetoond. De vondsten van deze veldslag bestaan onder meer uit grote aantallen skeletresten, zwaarden, speerpunten en een helm. De twee Germaanse stammen, zijnde de Tencteri en de Usipetes, kwamen oorspronkelijk uit het gebied oostelijk van de Rijn en vroegen expliciet om asiel bij Caesar. Caesar weigerde dit verzoek om asiel en gaf zijn troepen opdracht om de stammen op gewelddadige wijze te vernietigen. Tegenwoordig betitelen we een dergelijke actie als genocide.

Tijdens de persconferentie gaat Roymans nader in op de ontdekkingen die werden gedaan in Kessel (Noord-Brabant) en de historische betekenis ervan. Ook laat hij wapens en skeletresten zien die afkomstig zijn uit dit slagveld.

Caesars verslag van de massavernietiging van de Tencteri en Usipetes bij de samenvloeiing van Maas en Waal

*Met mijn leger (...) arriveerde ik al bij het vijandelijke kamp voordat de Germanen door konden hebben wat er gebeurde. Door dit alles raakten ze plotseling in paniek: wij waren snel ter plaatse, hun stamhoofden ontbraken, en zij kregen geen tijd om te overleggen en naar de wapens te grijpen. (...). En terwijl hun angst zich manifesteerde in hun geschreeuw en gedraaf, drongen onze soldaten (...) het kamp binnen. Daar boden de mannen die in allerijl de wapens hadden kunnen grijpen korte tijd weerstand, en vochten tussen de karren en bagagewagens. (...) Maar er was ook een grote groep vrouwen en kinderen en deze sloegen nu naar alle kanten op de vlucht. Ik stuurde de ruiters achter hen aan. De Germanen hoorden gegil achter zich en toen zij zagen dat hun vrouwen en kinderen gedood werden, smeten zij hun wapens neer (...) en renden hals over kop weg uit het kamp. Toen zij bij het punt waren gekomen waar Maas en Rijn samenstromen, zagen zij geen heil meer in verder vluchten. Een groot aantal van hen werd gedood en de rest wierp zich in de rivier, waar zij omkwamen overweldigd door angst, vermoeidheid en de kracht van de stroom. (Caesar, *De Bello Gallico* 4.14-15)*

In Boek IV van zijn *De Bello Gallico* beschrijft Caesar zijn uiterst gewelddadige optreden tegen twee Germaanse stammen, de Tencteri en Usipetes, in het voorjaar van 55 v.Chr. Deze groepen waren kort daarvoor massaal in het Nederlandse rivierengebied de Rijn overgestoken en vroegen Caesar toestemming om zich daar te mogen vestigen. Dit verzoek om asiel werd geweigerd, waarna Caesar met zijn volledige troepenmacht van 8 legioenen en cavalerie tegen de Germanen ten strijde trok. Na de verovering van het Germaanse kamp werd de vluchtende bevolking achtervolgd door Caesars troepen. Bij de samenvloeiing van Maas en Rijn (lees: Waal), op c. 120 km uit de kust, raakten zij ingesloten en hier vond een massale slachting plaats. Caesar vermeldt trots dat vrijwel de complete bevolking inclusief vrouwen en kinderen werd vernietigd. In totaal zou het gaan om 430.000 personen, doch dit aantal is ongetwijfeld enorm overdreven. Een getal tussen 150.000 en 200.000 lijkt meer realistisch. Afgaande op de historische en historisch-geografische gegevens moet de samenvloeiing van Maas en Waal, zijnde de locatie van de massaslachting, gezocht worden nabij de huidige plaatsen Kessel (NBr) en Heerewaarden (Gld).

Archeologische resten van een veldslag bij het Brabantse Kessel

Bij de Brabantse plaats Kessel zijn tijdens baggerwerkzaamheden in een oude Maasbedding in de periode tussen 1975 en 1995 door enkele amateurarcheologen grote aantallen bijzondere metaalvondsten uit de Late IJzertijd gedaan die wijzen op de aanwezigheid van een slagveld. Het gaat om ijzeren zwaarden, speerpunten, een helm en Germaanse gordelhaken. Het overgrote deel van dit materiaal dateert uit de (vroege) 1^e eeuw voor Chr.

Mensenbotten vertellen een verhaal

Van groot belang is de aanwezigheid te Kessel van grote aantallen menselijke skeletresten, vooral van mannen, maar ook van vrouwen en kinderen. Sommige botten tonen duidelijke sporen van antieke verwondingen veroorzaakt door speren en zwaarden. Op basis van radiokoolstofdateringen is vastgesteld dat het skeletmateriaal uit Kessel inderdaad uit de Late IJzertijd stamt.

Tevens is in het laboratorium het tandglazuur van drie individuen geochemisch onderzocht op isotopen. Op basis van de waarden van strontium kan worden vastgesteld dat het in alle drie gevallen gaat om personen die niet autochtoon waren in het Nederlandse rivierengebied maar van elders kwamen. Dit bevestigt Caesars verhaal dat de Tencteri en Usipetes migrantenvolken waren afkomstig uit het gebied oostelijk van de Rijn.

Op grond van de combinatie van de diverse soorten gegevens kan worden geconcludeerd dat we in Kessel te maken hebben met de archeologische resten van de door Caesar beschreven massaslachting van de Tencteri en Usipetes van 55 v.Chr. Het lijkt erop dat na afloop van de slachtpartij de lichamen van de overledenen en het wapentuig zijn verzameld en gedeponerd in een oude Maasbedding. Opmerkelijk is dat sommige zwaarden opzettelijk gevouwen of verbogen waren. Dit kan erop wijzen dat de deponering van de slagveldresten destijds met rituelen gepaard ging.

Een geval van genocide?

Naar aanleiding van Caesars gedetailleerde oorlogsverslag tegen de Tencteri en Usipetes en de aangetroffen archeologische evidentie rijst de vraag of we hier kunnen spreken van een geval van genocide. Hoewel Caesar niet expliciet de intentie uitspreekt dat hij deze Germaanse stammen wilde vernietigen, moet hij zich gerealiseerd hebben dat zijn optreden *de facto* resulteerde in op zijn minst de gedeeltelijke destructie van deze etnische groepen. Opmerkelijk is dat in de toenmalige Romeinse politieke cultuur geen morele bezwaren bestonden tegen massamoord op een verslagen vijand, zeker niet wanneer het ging om barbaren. Dit verklaart waarom Caesar in zijn oorlogsverslagen zonder enige schaamte gedetailleerde beschrijvingen geeft van het gebruik van massageweld tegen Gallische en Germaanse bevolkingsgroepen die zich verzetten tegen de Romeinse verovering.

Nico Roymans, Vrije Universiteit Amsterdam

e-mail: n.g.a.m.roymans@vu.nl

Dankwoord

Een woord van dank ben ik verschuldigd aan:

- De amateurarcheologen Leo Stolzenbach (Sint-Michielsgestel) en Anton Verhagen (Empel), die zich in de jaren '90 van de vorige eeuw zeer verdienstelijk hebben gemaakt door het verzamelen van grote hoeveelheden archeologische vondsten tijdens baggerwerkzaamheden te Kessel;
- Lisette Kookter (Vrije Universiteit Amsterdam), voor de uitvoering van het isotopenonderzoek van botmateriaal uit Kessel;
- Bert Brouwenstijn (Vrije Universiteit Amsterdam), voor de vervaardiging van het illustratiemateriaal.

Onderschriften bij de illustraties die op 11 december vanaf 12 uur beschikbaar zijn op

www.vu.nl/caesar De nummering van de illustraties correspondeert met de hieronder gehanteerde nummering van de onderschriften.

1. Geografische kaart met de reconstructie van de veldtocht van Caesar van 55 v.Chr. en de locatie (kruisje) van de massaslachting van de Tencteri en Usipetes bij Kessel.
2. Overzicht van menselijk skeletmateriaal uit de Late IJzertijd, opgebaggerd te Kessel.
3. Replica van een ijzeren ruitershelm uit het midden van de 1^e eeuw v. Chr. gevonden te Kessel. Dergelijke helmen zijn gebruikt door Gallische ruiters die dienden in het leger van Caesar.
4. Rijk versierde Germaanse gordelhaken uit de Late IJzertijd, opgebaggerd te Kessel.
5. Menselijke kaakstukken uit Kessel gebruikt voor isotopenanalyse.
6. Enkele zwaardfragmenten uit de Late IJzertijd, afkomstig uit Kessel.

7. Kaart met de huidige loop van de Maas en de Waal nabij Kessel en Heerewaarden.
Gearceerd: de oude Maasbedding waaruit de resten van het slagveld afkomstig zijn.
8. Schedelfragment van een volwassen vrouw uit Kessel met boven de oogkas een gat veroorzaakt door een werpspeer.